

дошкольного віку з ЗПР набуває великого значення для подальшої психологічної корекції розвитку дитини. Тенденція зростання психосоматичних розладів у дітей переконує необхідність наукового обґрунтування моделі та пріоритетів розвитку системи психологічної допомоги цим дітям. Тесна зв'язка психології, педагогіки та медицини усуває односторонність кожної дисципліни, сприяє формуванню цілісного наукового погляду на розвиток дитини, забезпечує системність вивчення діагностичних критеріїв психосоматичних розладів, нейрофізіологічних процесів, вищих психічних функцій. Тому, саме комплексний підхід до даної проблеми дозволяє інтегрувати знання з різних галузей науки для вивчення пріоритетних діагностичних критеріїв в спеціальній психології.

Ключевые слова: діагностичні критерії, психосоматичні розлади, затримка психічного розвитку.

Mugal S. O. Diagnostic criteria for psychosomatic disorders in preschool children with mental retardation.

In the article the systematic analysis of theoretical and practical research materials of domestic and foreign scholars on a comprehensive study of the diagnostic criteria for psychosomatic disorders in preschool children with mental retardation. Also, the problems of psychosomatic disorders influence on the development of personality of children with mental retardation, learning aspects and study the neuropsychological features of higher mental functions in these kids. The article given consideration to identify the link between personality characteristics, content and characteristic lesions psychotrauma and specificity organ or organ systems. Given the general level of occurrence of psychosomatic disorders and mental retardation has been proven that as psychosomatic symptoms can complicate development of children with mental retardation and mental retardation of the child can complicate manifestation of psychosomatic disorders. Therefore, the feasibility study of early diagnosis of psychosomatic disorders in preschool children with mental retardation is of great importance for further psychological treatment development. The trend growth of psychosomatic disorders in children is clear evidence of the need for scientific justification of the priorities and development of psychological care for these children. The close relationship psychology, pedagogy and medicine eliminates the one-sidedness of each discipline that promotes holistic scientific approach to child development, ensuring consistency in the study of the diagnostic criteria for psychosomatic disorders, neurophysiological processes, higher mental functions. That is why, a comprehensive approach to this problem allows to integrate knowledge from different fields to study the diagnostic criteria of priority in a special psychology.

Keywords: diagnostic criteria, psychosomatic disorders, mental retardation.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2015 р.

Статтю прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Мозгова Г. П.

УДК 159.9:37.01:616.89-008.486

ДО ПИТАННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СТИЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВИНИКНЕННЯМ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ У ПІДЛІТКІВ

Найдьорова Г.О. flyingbirdy@gmail.com,
Марченко А.А. anytam95@gmail.com

Постановка проблеми та стан наукової розробки теми. В умовах постійних змін, що відбуваються у суспільстві, становлення сім'ї є складним, довготривалим процесом. Головне завдання сім'ї - формування першої соціальної потреби дитини (потреби в соціальному контакті), базової довіри до світу і прихильності в дитинстві.

Виконання сім'єю своїх функцій має надзвичайно важливе значення для суспільства. Реалізуючи їх, сім'я, з одного боку, задовольняє найважливіші природні, біологічні потреби людини (насамперед, у самозбереженні і продовженні роду). З іншого боку, дозволяє людині досягати певних цілей у спілкуванні, в особистісному і духовному зростанні. При цьому з розвитком сім'ї її мета і цілі закономірно змінюються: одні втрачаються, інші з'являються відповідно до нових соціальних умов [4].

У підлітковому віці відбувається загострення рис характеру, прагнення до самостійності. Стиль взаємодії батьків із дитиною може негативно або позитивно вплинути на формування характеру. Негативні передумови, які виникають у сімейних відносинах та умови у розвитку підлітка спричиняють відхилення у

становленні його особистості, зокрема, виникнення акцентуацій характеру, які передбачають загострення його певної риси. Ця риса характеру, таким чином, стає акцентуваною. При більшій вираженості така риса може набути патологічного характеру, руйнуючи структуру особистості.

Зазвичай акцентуації виникають в період становлення характеру та згладжуються з віком. Особливості характеру при акцентуації можуть виявлятися не постійно, а лише в деяких ситуаціях, у певній обстановці та майже не виявлятися у звичайних умовах. При акцентуаціях порушення виникають лише при певного роду психічних травмах, в деяких важких ситуаціях, коли вони адресуються до «слабкого місця» даного типу характеру.

Найважливішою характеристикою сімейного виховання є його стиль, тобто типові для батьків система прийомів і характер взаємодії з дітьми [2]. Вивчення стилів виховання займалися О.Е. Лічко, В.І. Гарбузов, Е.Г. Ейдемільер, Дж. Боулбі та ін.

Американський психолог Дж. М. Болдуїн виділив два стилі батьківського виховання на основі критеріїв «батьківський контроль», «батьківські вимоги», «способи оцінки», «емоційна підтримка»

[4]:

- демократичний визначається високим ступенем вербального спілкування між батьками та дітьми; включеністю дітей до обговорення сімейних проблем; готовністю батьків прийти на допомогу при потребі, вірою в успіх самостійної діяльності дитини; прагненням батьків до об'єктивного погляду на дитину [1];

- контролюючий передбачає значні обмеження поведінки дітей, чітке і ясне роз'яснення дитині сенсу обмежень, відсутність розбіжностей між батьками і дітьми з приводу дисциплінарних заходів. При цьому батьки можуть пред'являти дітям вимоги жорстко, послідовно і постійно, а діти сприймають ці вимоги як справедливі.

Д. Баумрінд на основі спостережень виокремлює 3 різних за способом контролю та емоційної насиченістю стилі батьківських відносин і відповідні їм характеристики дітей [5]:

1. Авторитетні батьки - ініціативні, товариські, добрі діти, високий рівень батьківського контролю, заохочення зростаючої автономії дітей, теплі стосунки з дітьми. Як результат, діти соціально адаптовані, впевнені в собі, здатні до самоконтролю, мають високу самооцінку. Рішення батьків не здаються несправедливими для дітей, тому діти легко погоджуються з ними.

2. Авторитарні батьки - дратівливі, схильні до конфліктів діти. Високий рівень контролю: батьки чекають неухильного виконання своїх вимог, відносини з дітьми холодні і відсторонені. Батьки мало спілкуються з дітьми, встановлюють жорсткі вимоги і правила, не допускають їх обговорення, не спонукають дітей висловлювати свою думку. Діти замнені, боязкі й похмурі, невибагливі та дратівливі.

3. Поблажливі (ліберальні) батьки - імпульсивні, агресивні діти. Низький рівень контролю і теплі стосунки: батьки слабо або зовсім не регламентують поведінку дитини, хоча вони відкриті для спілкування з дітьми, але домінуючий напрям комунікації - від дитини до батьків. На думку Д. Баумрінд, батьки так захоплюються демонстрацією «безумовної любові», що перестають виконувати безпосередньо батьківські функції, зокрема, встановлювати заборони для своїх дітей. Діти схильні до непослуху й агресивності, поводяться неадекватно та імпульсивно, невимогливі до себе, в деяких випадках діти стають активними, рішучими та творчими людьми.

Е. Маккобі і Дж. Мартін доповнили дану типологію ще одним стилем виховання дитини в сім'ї: «байдужі батьки - озлоблені діти». Низький рівень контролю і холодні відносини: батьки не встановлюють для дітей жодних обмежень, байдужі до них, закриті для спілкування. Якщо байдужість

поєднується з ворожістю, дитина проявляє руйнівні імпульси та схильність до відхилень у поведінці.

У сучасній психології виділяють також стилі аномального виховання в сім'ї. Під їх впливом тенденції до певного типу акцентуації характеру можуть перетворитись на виражене загострення цієї риси.

Є.Г. Ейдеміллер описує велику кількість стилів аномального сімейного виховання. Відмінності між стилями виражаються в емоційній включеності батьків до життя дитини, ступені контролю та турботи, розумінні батьками змісту дитячих вікових та індивідуальних потреб [6]:

1. Гіпопротекція: брак опіки та контролю над поведінкою, що доходить іноді до повної бездоглядності, частіше проявляється як недостатня увага та турбота до фізичного і духовного благополуччя підлітка, справ, інтересів, тривоги. Прихована гіпопротекція спостерігається при формально присутньому контролі, реальній нестачі тепла і турботи, невключення батьків до життя дитини.

2. Домінуюча гіперпротекція: загострена увага та турбота про підлітка поєднується з дріб'язковим контролем, великою кількістю обмежень і заборон, що підсилює несамостійність, безініціативність, нерішучість, невміння постояти за себе.

3. Потуральна гіперпротекція: виховання за типом «кумир сім'ї», потурання всім бажанням дитини, надмірне заступництво й обожнювання, результатом чого є непомірно високий рівень домагань підлітка, нестримне прагнення до лідерства вищості, що поєднується з недостатньою завзятістю та опорою на власні ресурси.

4. Емоційне відкидання: ігнорування потреб підлітка, нерідко жорстоке поводження з ним. Приховане емоційне відкидання проявляється в глобальному невдоволенні дитиною, постійному відчутті батьків, що вона не «та», не «така», наприклад, «недостатньо мужня для свого віку, все і всім прощає, по ній ходити можна». Іноді воно маскується перебільшеною турботою й увагою, але видає себе роздратуванням, нестачею щирості у спілкуванні, несвідомим прагненням уникнути тісних контактів, а при нагоді звільнитися від тягаря.

5. Підвищена моральна відповідальність: не відповідають віку і реальним можливостям дитини вимоги безкомпромісної чесності, почуття обов'язку, порядності, покладання на підлітка відповідальності за життя та благополуччя близьких, наполегливі очікування великих успіхів у житті - все це природно поєднується з

ігноруванням реальних потреб дитини, її власних інтересів, недостатньою увагою до її психофізичних особливостей.

Основний матеріал та результати дослідження. В ході дослідження, яке проводилося на базі загальноосвітньої школи №8 м. Києва, для виявлення акцентуацій характеру у підлітків був використаний «Характерологічний опитувальник» К Леонгарда [2]. Для виявлення особливостей виховання був використаний опитувальник АСВ для батьків підлітків Е.Г. Ейдемільера [7]. Методика «Аналіз сімейних взаємин» дозволяє визначити, яким чином батьки виховують дитину в сім'ї. Для цього використовується 11 шкал, що відносяться до порушень процесу виховання: гіперпротекція, гіпопротекція, потурання, ігнорування потреб дитини, надмірність/недостатність вимог-обов'язків дитини, надмірність/недостатність вимог-заборон до дитини, строгість санкцій (покарань) за порушення вимог дитиною, мінімальність санкцій, нестійкість стилю виховання. Крім того, опитувальник містить 9 шкал, що відносяться до особистісних проблем батьків, які вони вирішують за рахунок дитини: розширення сфери батьківських почуттів, переважання в підлітку дитячих якостей, виховна невпевненість батьків, фобія втрати дитини, нерозвиненість батьківських почуттів, проекція на дитину власних небажаних якостей, винесення конфлікту між подружжям у сферу виховання, перевага чоловічих якостей, перевага жіночих якостей.

У дослідженні взяли участь 12 підлітків – учнів 7-9 класів, віком 11-14 років та їхні батьки (17 осіб), здебільшого матері.

Спираючись на результати, отримані в ході цього дослідження було з'ясовано, що у досліджуваних підлітків переважає гіпертичний тип акцентуації характеру (58,3%). Підлітки з гіпертичною акцентуацією характеризуються підвищеним фоном настрою у поєднанні з оптимізмом та високою активністю, але легковірні й схильні до аморальних вчинків, мають підвищену збудливість, недостатньо серйозне ставлення до своїх обов'язків.

У 33,3% підлітків виявлено демонстративний тип акцентуації, якому властиві демонстративність поведінки, жвавість, рухливість, легкість у встановленні контактів, артистизм, схильність до фантазерства, позерства й удавання, а також підвищена здатність до витіснення.

У 33,3% підлітків є тенденція розвитку екзальтованого типу акцентуації характеру, в якому превалює висока інтенсивність темпу наростання реакцій, їх зовнішня інтенсивність, легкість переходу

від стану захвату до стану печалі.

До емотивного типу акцентуації відносяться 33,3% досліджуваних. Особи цього типу відрізняються особливою вразливістю і чутливістю. Цей тип споріднений екзальтованому, але прояви його не настільки бурхливі.

Малий відсоток складають підлітки застрягаючого типу (16,3%), що характеризується високим рівнем затримки афектів.

В однаковому співвідношенні (8,3%) знаходяться збудливий, тривожний та циклоїдний типи акцентуації характеру. Кожному властиві окремі специфічні особливості. Збудливому типу притаманні низька контактність у спілкуванні, уповільненість вербальних і невербальних реакцій. Такі люди нерідко похмурі, схильні до лайки, до конфліктів, які самі активно провокують. В свою чергу, характеристикою тривожного типу є схильність до страхів, боязкість і лякливність. Циклоїдний тип має часті періодичні зміни настрою, в результаті цього так само часто змінюється і манера спілкування з оточуючими.

Дистимного і педантичного типів акцентуації характеру серед досліджуваних не виявлено. Дистимні підлітки відрізняються серйозністю, пригніченістю настрою, повільністю, слабкістю волевих зусиль. Для них характерні песимістичне ставлення до майбутнього, занижена самооцінка, низька контактність, небагатослівність. До педантичного належать люди з підвищеною ригідністю, інертністю психічних процесів, нездатністю до витіснення травмуючи переживань.

В ході дослідження було виявлено, що 26,7% батьків приділяють підлітку вкрай багато сил, часу, уваги: виховання є центральною справою в житті батьків (шкала гіперпротекції).

20% батьків прагнуть до максимального й некритичного задоволення будь-яких потреб дитини. Вони "балуєть" її. Будь-яке її бажання - для них закон. Пояснюючи необхідність такого виховання, батьки приводять аргументи, які є типовою раціоналізацією: "слабкість" дитини, її винятковість, бажання дати їй те, чого свого часу були позбавлені батьки, те, що підліток росте один, без батька тощо.

13,3% батьків пред'являють надмірні вимоги до дитини, які не відповідають її можливостям, не тільки не сприяють розвитку її особистості, а, навпаки, ставлять його під загрозу (шкала «надмірність вимог-обов'язків»). В одному випадку, на дитину перекладається більш-менш значна частина обов'язків батьків (ведення господарства, догляд за малолітніми дітьми). Такі батьки, як правило, усвідомлюють, що дитина дуже завантажена, але не бачать надмірності

навантаження. Вони впевнені до того ж, що цього вимагають обставини, в яких родина знаходиться в даний момент. В іншому - від дитини очікують значних успіхів у навчанні або інших престижних заняттях (художня самодіяльність, спорт і т.д.), які не відповідають її здібностям.

В протилежному випадку дитина має мінімальну кількість обов'язків у родині. Дана особливість виховання проявляється у висловлюваннях батьків про те, що важко залучити дитину до якої-небудь справи по дому (20%).

6,7% батьків обрали шкалу «надмірність вимог-заборон». У цьому випадку дитині «все можна». Їй пред'являється величезна кількість вимог, що обмежують її свободу і самостійність. У вольових підлітків таке виховання форсує реакцію емансипації, у менш вольових провокує розвиток рис екзальтованої та тривожної акцентуації.

20% батьків так чи інакше транслюють дитині, що їй "все можна". Навіть якщо існують якісь заборони, дитина їх легко порушує, знаючи, що з неї ніхто не запитає. Вона сама визначає час повернення додому ввечері, коло друзів, питання про куріння і вживання алкоголю. Вона ні за що не звітує перед батьками. Батьки при цьому не хочуть або не можуть встановити які-небудь рамки в її поведінці.

Для 13,3% батьків характерна прихильність до суворих покарань, надмірна реакція навіть на незначні порушення. В свою чергу 6,7% схильні обходитися без покарань або застосовувати їх вкрай рідко. Вони сподіваються на заохочення, сумніваються в результативності будь-яких покарань.

6,7% схильні до нестійкого стилю виховання. Різка зміна з дуже строгого стилю до ліберального і, навпаки, від значної уваги до дитини до емоційного відкидання. При цьому батьки, як правило, визнають значні коливання у вихованні підлітка, однак недооцінюють розмах (частоту цих коливань).

6,7% батьків продемонстрували порушення виховання, обумовлене гіперпротекцією. У батьків з'являється прагнення ігнорувати дорослішання дітей, стимулювати у них дитячі якості (дитячу імпульсивність, безпосередність, грайливість). Для таких батьків дитина все ще «маленька».

Виховна невпевненість спостерігається в 13,3% батьків. Дитина зуміла знайти до батьків підхід, «слабке місце» й домагається для себе ситуації "мінімум вимог - максимум прав".

13,3% батьків проекують на підлітка власні негативні якості. У більшості випадків це

становить основу емоційного відкидання, жорстокого поводження. Причиною такого виховання підлітка є те, що в дитині батьки бачать ті риси, наявність яких вони відчувають, але не визнають в самих собі. Це можуть бути агресивність, схильність до ліні, тяга до алкоголю, різні реакції протесту, нестриманість та ін. Ведучи боротьбу з такими ж справжніми або уявними якостями у дитини, батьки (частіше батько) отримують з цього емоційну вигоду для себе: боротьба з небажаною якістю когось іншого допомагає їм вірити, що у них самих цієї якості немає.

Отже, результати за опитувальником «Аналіз сімейних взаємин» Є.Г. Ейдемільера вказують на:

1. Домінування гіперпротекції як типу негармонійного виховання (26,7% батьків).

2. Обумовленість гіперпротекцією високих показників шкали потурання, недостатності вимог-обов'язків та недостатності вимог-заборон (20% батьків).

3. При виховній невпевненості (13,3%) та фобії втрати дитини (13,3%) виявлена тенденція до надмірності вимог-обов'язків та надмірності вимог-заборон (6,7%), які поєднуються з їх недостатністю (20%).

4. У 9% батьків зі схильністю до демократичного стилю сімейних відносин, який характеризується рівними правами та допомозі дитині з'являються середні значення таких рис як гіпертимність, емотивність та демонстративність.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що в ході дослідження було виявлено велику кількість батьків, які притримуються авторитарного стилю сімейного виховання та гіперпротекції.

Під впливом авторитарного стилю виховання спостерігається тенденція до формування застрягаючого та емотивних типів акцентуацій, що характеризуються надмірною стійкістю до афекту, вразливістю та чутливістю.

Особливу категорію становлять батьки з нестійким стилем виховання (за Є.Г. Ейдемільером). Спостерігається поєднання цього стилю з фобією втрати дитини, проєкцією на дитину своїх якостей та перевагу дитячих рис у підлітка. Під впливом цього стилю (10%) був сформований гіпертимний тип акцентуацій характеру, який може досягати крайньої межі значення.

В сім'ях з домінуючою гіперпротекцією, які складають 8% від всієї вибірки, у підлітків найчастіше зустрічається гіпертимний, емотивний та тривожний типи акцентуацій. Дитина також в

центрі уваги батьків, котрі віддають їй багато сил і часу, але, одночасно, позбавляють її самостійності, постійно висувають численні обмеження та заборони. У гіпертимних підлітків такі заборони підсилюють реакцію емансипації й обумовлюють гострі афективні реакції екстрапунітивного типу. При тривожному типі домінуюча гіперпротекція підсилює астеничні риси.

Аналіз результатів за опитувальником «Аналіз сімейних взаємин» Е.Г. Ейдеміллера свідчить про те, що в більшості сімей (49%) характер взаємин викликає у підлітків формування гіпертимного, демонстративного та екзальтованого типів акцентуацій характеру.

Порушення взаємин у сім'ї, помилки в сприйманні членами сім'ї один одного впливають на розвиток у підлітків ситуативних порушень поведінки, невротизм і неврозоподібних станів на тлі акцентуації характеру, патохарактерологічних формувань, визначають динаміку психопатій. У свою чергу, аномалії поведінки підлітків призводять до зламу життєвих стереотипів у батьків, їх невротизації, емоційної нестійкості.

Психокорекційна робота. Спираючись на отримані дані, для зближення сімей та корекції їх стилю виховання, доцільно використовувати групові види сімейної психотерапії та певні методи арт-терапії.

Корекційна робота з родиною в різних формах (сімейне консультування, корекційні батьківські групи і сімейна терапія), сфокусована на дитині і заснована на особистісно-орієнтованому гуманістичному підході [6].

Ефективним способом корекції акцентуацій характеру у підлітків є групова психотерапія. Під час групових занять кожен підліток оточується увагою і турботою. Він може розраховувати на допомогу інших. Тому він здатний активно пробувати різні стилі спілкування, засвоїти нові, не властиві йому раніше комунікативні вміння та навички, вчиться покладатися на людей. Ці заняття готують до більш активного та повноцінного життя в соціумі.

Використовуються методи анонімного обговорення історій підлітків, побудова підлітками моделі свого майбутнього з прийняттям чи відкиданням колишніх форм поведінки, обговорення тем «Вільний час», «Втечі з дому», «Захоплення», «Що мене влаштовує в сім'ї, а що ні». Також для згладжування стилів сімейного виховання у батьків та акцентуацій характеру у їх дітей може застосовуватися великий спектр арт-терапій. Сімейна арт-терапія поєднує арт-терапію

та сімейну психотерапію. Вона використовує образотворчі засоби в роботі з сім'єю і при цьому спирається на теоретико-методологічні розробки сімейної психотерапії. Як і сімейна психотерапія, сімейна арт-терапія займається діагностикою та психотерапією сімейних проблем, але при цьому в якості ведучого інструменту взаємодії з членами сім'ї застосовує візуально-пластичні засоби. Саме образотворча діяльність членів сім'ї в процесі сімейної арт-терапії дає основний матеріал для дослідження і вирішення сімейних проблем.

Цінним джерелом інформації про сім'ю і засобом перебудови і розвитку сімейних відносин можуть служити різні способи використання фотографій - техніки сімейної фототерапії.

Сімейна арт-терапія заснована на виконанні членами сім'ї різних завдань, в основному, образотворчого характеру [1]. Ці завдання можуть бути також доповнені ігровою та драмотерапією, спільними музикальними заняттями, а також техніками наративного і візуально-нاراتивного підходів, пов'язаних зі створенням і сприйманням усних та письмових оповідань. В арттерапії може бути використано малювання сімейного герба, спільний малюнок, скульптура або фото-колаж на вільну тему, малювання «сімейного портрета» у вигляді реалістичного або метафоричного зображення членів сім'ї (при метафоричному зображенні учасникам занять пропонується зобразити членів своєї сім'ї в образах тварин або предметів, символічно позначити членів сім'ї різними кольорами або підібрати ілюстрації з журналів, що асоціюються з різними членами сім'ї).

Пісочна терапія в контексті арт-терапії являє собою невербальну форму психокорекції, де основний акцент робиться на творчому самовираженні клієнта. Ці образи проявляються в символічній формі в процесі створення творчого продукту - композиції з фігурок, побудов на підносі з піском. Пісочна арт-терапія в сімейному контексті передбачає створення композицій в пісочниці на вільну або задану тему.

Якщо батьки впевнені в непогрішності своєї тактики виховання і безспірності обраних ними методів, індивідуальна бесіда, цілком ймовірно, буде безрезультатною. Для таких батьків корисна участь у груповій дискусії. Дискусія відбудеться, якщо учасники зуміють не тільки сформулювати свою точку зору, але й вислухати інших. Групі не обов'язково прагнути повної згоди, це зумовлене методом конструктивної суперечки.

Література

1. Копытин А.И. Техники семейной арт-терапии / Копытин А.И. - Вестник практической психологии образования, 2010. - №1. - С.97-103.
2. Леонгард К. Акцентуированные личности / Леонгард К. - К.: "Фенікс", 2002.
3. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его

значение /Лесгафт П.Ф. – М.: "Педагогика", 1991. - 161 с. 4. Педагогічна психологія: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] // Шкільна бібліотека. – Режим доступу: <http://schoollib.com.ua/psychologiya/3/index.html>. 5. Сухарь Е. Ошибки семейного воспитания/ Сухарь Е. // Воспитание школьников. - 2005. - №3. - С.46. 6. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. / Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.А. - СПб., 2003. - 112 с. 7. Энциклопедия психодиагностики. В 4-х томах / [сост. Д.Я. Райгородский]. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2012. – Т.2: Психодиагностика детей. – 624с.

References

1. Kopytyn A.Y. Tekhniky semeynoy art-terapyi / Kopytyn A.Y. - Vestnyk praktycheskoy psikhohohyy obrazovanyya, 2010. - № 1. - S.97–103.
2. Leonhard K. Aktsentyuyovani osobystosti / Leonhard K. – K.: "Feniks", 2002.
3. Lesghaft P.F. Semeynoe vospytanye rebenka y eho znachenyе / Lesghaft P.F. – M.: "Pedahohyka", 1991. - 161 s.
4. Pedahohichna psikhohohiya: navchal'no-metodychnyy posibnyk [Elektronnyy resurs] // Shkilna biblioteka. – Rezhym dostupu: <http://schoollib.com.ua/psychologiya/3/index.html>.
5. Sukhar E. Oshybky semeynoho vospytanyja / Sukhar E. // Vospytanye shkolnykov. - 2005. - №3. - С.46.
6. Eydemyller E.H. Psikhohohyya y psykhoterapyya sem'y / Eydemyller E.H., Yustytskys V.A. - SPb., 2003. - 112 s.
7. Éntsyklopedyya psykhhodyahnostyky. V 4-kh tomakh / [sost. D.YA. Rayhorodskyy]. – Samara: Izdatel'skyy Dom «Bakhrakh – M», 012. – Т.2: Psykhhodyahnostyka detey. – 624s.

Найдонова Г.О., Марченко А.А. До питання зв'язку між стилем сімейного виховання та виникненням акцентуацій характеру у підлітків

У статті розглядається проблема зв'язку між стилем сімейного виховання та формуванням акцентуацій характеру у підлітків. Здійснено теоретичний аналіз джерел щодо виявлення основних закономірностей функціонування сім'ї та стилів виховання на сучасний момент. Описано основні стилі сімейного виховання в сучасній психологічній літературі. Окрім того, було визначено особливості стилів сімейного виховання та їх вплив на формування акцентуацій характеру у підлітків. На емпіричному рівні встановлено зв'язок між стилями сімейного виховання та виникненням акцентуацій характеру у підлітків.

Окреслено основні тенденції психокорекційної роботи для згладжування особливостей стилів сімейного виховання у батьків та акцентуацій характеру у їх дітей за допомогою великого спектру методів арт-терапії.

Ключові слова: сім'я, стиль сімейного виховання, акцентуація характеру, гіпопроекція, гіпертимний тип

Найдонова А.А., Марченко А.А. К вопросу связи между стилем семейного воспитания и возникновением акцентуаций характера у подростков

В статье рассматривается проблема связи между стилем семейного воспитания и возникновением акцентуаций характера у подростков. На основе теоретического анализа выявлены основные функции семьи, описано основные стили семейного воспитания в современной психологической литературе.

Кроме того, были определены особенности стилей семейного воспитания и их влияние на формирование акцентуаций характера у подростков. На эмпирическом уровне установлено влияние стиля семейного воспитания на формирование акцентуаций характера детей подросткового возраста.

Намечены основные тенденции психокоррекционной работы для сглаживания особенностей стилей семейного воспитания у родителей и акцентуаций характера у их детей.

Ключевые слова: семья, стиль семейного воспитания, акцентуация характера, гипопротекция, гипертимный тип.

Naydonova G.O., Marchenko A.A. To the question of relation between family upbringing style and character accentuations in teenagers

The article deals with the problem of relationship between family upbringing style and character accentuations in teenagers. The theoretical analysis detected basic patterns of family functioning and parenting styles, which are often used in modern society. Also analysis of sources showed the main styles of family upbringing in modern psychological literature.

In addition, there were detected features of parenting styles and their relation with character accentuations of teenagers. The relation between parenting style and character accentuations in adolescents was investigated at the empirical level.

There were identified the main trends of psychological correction of family upbringing style and their childrens' accentuated traits of character with a large range of art therapy methods.

Keywords: family, family upbringing style, character accentuations, disharmonic personality development.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2015 р.

Статтю прийнято до друку 21.10.2015 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Руденко Л.М.

УДК 376.015.31-053.4-056.36:316.47

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Омельченко М.С. kuznetsovams@mail.ru

Формування навичок спілкування – невід'ємний компонент процесу розумового розвитку, передумова до оволодіння навчальною діяльністю дитини. Серед різних функцій спілкування у психології (комунікативна, пізнавальна, психологічна, інформаційна, креативна) визначну роль грає комунікативна функція, яка дозволяє людям не лише

висловлювати свої думки оточуючим, але й у свою чергу, розуміти одне одного. Саме необхідність у спілкуванні, обміні інформацією стала основним чинником виникнення мови взагалі (О.В. Запорожець, М.І. Лісіна, Д.Б. Ельконін та ін.).

Для дитини з порушеннями інтелекту комунікативна функція спілкування відіграє вирішальну роль у корекції психічної та